

Jana Piteková

SVETY
CESTOVNÉHO RUCHU
NA SLOVENSKU

Jana Piteková

SVETY
CESTOVNÉHO RUCHU
NA SLOVENSKU

2022

Autor: doc. Ing. Jana Piteková, PhD.

Ilustrácie: Mária Magdaléna Piteková (12 rokov)

Recenzenti: prof. Ing. Marián Gúčik, PhD. (Ekonomická fakulta UMB Banská Bystrica)
PhDr. Václav Hudeček, PhD. (Tatry Mountain Resorts, a.s., HR manažér
pre Vysoké Tatry)

DVA SVETY CESTOVNÉHO RUCHU NA SLOVENSKU
vedecká monografia

„Neexistuje krajšia práca ako v cestovnom ruchu a krajšia veda ako ekonómia.“
J. Piteková

ISBN 978-83-8111-279-6

Towarzystwo Słowaków w Polsce
ul. św. Filipa 7, 31–150 Kraków
tel. 12 634-11-27, 632-66-04, 633-09-41
fax 12 632-20-80
e-mail: zg@tsp.org.pl
www.tsp.org.pl

Predhovor

Od narodenia žijem vo Vysokých Tatrách, vyrastala som v hoteloch, kde pracovali rodičia. Štúdium iného odboru ako cestovný ruch neprichádzalo do úvahy, v cestovnom ruchu podnikám, je prirodzenou súčasťou môjho života. V osemnástich rokoch prišlo ďalšie citové vzplanutie. Zamilovala som sa do dvoch „subjektov“ naraz. Do môjho manžela, s ktorým vychovávame štyri deti a do ekonómie, ktorá ma fascinuje a ktorú študujem a vyučujem tridsať rokov. Často ma prenasledovali výčitky svedomia, že sedím na dvoch stoličkách. Ekonómia a cestovný ruch. Sedenie na dvoch stoličkách evokuje negatívnu emóciu. Ale čo tak tieto dve stoličky spojiť a urobiť si veľké pohodlné kreslo? Tak sa do neho usadte a vychutnajte si čaro oboch mojich „neživých“ lások.

Venovanie

Monografiu venujem prioritne dvom ľuďom, ktorí celý svoj život zasvätili práci v cestovnom ruchu. Môjmu oteckovi Michalovi Krolákovi a jedinému súrodencovi, Ing. Michalovi Krolákovi. Otecko sa v tomto roku dožil 80-tych narodenín a braček oslávil 50-ku. Tento darček je vyjadrením lásky a úcty k vám a vašej práci.

Poďakovanie

Ďakujem Božej prozreteľnosti za dar života, zdravia, rodičov, manžela, štyroch detí, svojich učiteľov, priateľov, spolupracovníkov. Všetci ste skladali a skladáte mozaiku môjho života a som nesmierne vďačná za každý deň vo vašej blízkosti. Ďakujem všetkým, ktorí cestovný ruch cítia v svojom srdci, či už ako návštevníci, cestovatelia alebo pracovníci, podnikatelia. Cestovný ruch nám dáva viac ako je potrebné obetovať. Vďaka vám sa táto monografia narodila.

Obsah

Úvod	9
Materiál a metodika	11
PRVÝ SVET CESTOVNÉHO RUCHU NA SLOVENSKU – cestovný ruch v podmienkach trhovej ekonomiky (2. pol. 19. stor. - 1947)	13
<i>Komentár – Epochálna zmena ekonomického prostredia .....</i>	15
Trhový kolobeh sa na území dnešného Slovenska začal uzatvárať po roku 1848, ekonomický rast a rozvoj cestovného ruchu začína... ..	18
Vytvorením Československa došlo k spojeniu dvoch etnicky príbuzných národov, ktoré sa však storočia vyvíjali odlišne	19
<i>Komentár – Zlý kapitalizmus .....</i>	21
Ako naši predchodcovia vnímali krásy Slovenska?	22
Počtom jaskýň na rozlohu územia má Slovensko svetové prvenstvo	23
Pozor na znehodnocovanie riek továrenskými odpadmi	23
Štúdium zahraničných študentov na vysokých školách sa považovalo za pozitívum pre cestovný ruch	24
Formovanie organizačnej štruktúry cestovného ruchu na Slovensku v rokoch 1918 – 1938	25
Klub československých turistov	26
Rozvoj cestovného ruchu na Slovensku bol založený na báze slobody a dobrovoľnosti	27
Časopis Krásy Slovenska	29
Slovenský cudzinecký zväz	30
Cieľ – zvýšiť zahraničnú návštevnosť na Slovensku	30
Slovenský cudzinecký zväz podal v roku 1934 návrh osnovy zákona o cestovnom ruchu	31
Ostatné organizácie a orgány štátnej správy podieľajúce sa na rozvoji cestovného ruchu	32
Štátna podpora rozvoja cestovného ruchu na Slovensku	33
Legislatívna úprava cestovného ruchu sa na Slovensku začala formovať pred takmer sto rokmi	34
V roku 1929 na prijatie zákona o cestovnom ruchu ešte nedozrel čas	35
<i>Komentár – Výchova občanov k cestovnému ruchu .....</i>	36
Legislatívna úprava cestovného ruchu mala zahŕňať otázky výchovy občanov	37
Štyri oficiálne verzie návrhu zákona o cestovnom ruchu 1934 – 1936	37
Finálny návrh zákona o cestovnom ruchu bol predložený na jar 1937	39
Vedomá podpora a tvorba cestovného ruchu	40
Cieľom bolo „pestovať“ vo všetkých vrstvách obyvateľstva tradíciu a zmysel pre cestovný ruch podľa vzoru vyspelých krajín cestovného ruchu	41
Cestovný ruch – prostriedok ekonomického oživenia zaostalých regiónov	41

Mnohí návštevníci prichádzali do Československa kvôli kvalitnej a lacnej obuvi	42
V Československu bolo cestovanie lacnejšie ako v iných európskych krajinách	43
„V prvom rade majú tu byť vnútorné podmienky cestovného ruchu a potom môžeme chválením sa nimi vábiť cudzincov k nám“	44
„Slovensko, krajina neobjaveného čara“	44
Profesor Karol Plicka – Zem spieva	45
Čo sa v cestovnom ruchu dialo za hranicami Československa?	46
Komentár – Vojna je strašné zlo	47
Krátky exkurz do histórie	48
„Slovensko je zem prebohatá na prírodné krásy, jeho liečivé kúpele sú svetoznáme“	49
„Doprajme našim deťom, čoho nebolo dopriate nám: Poznať dokonale svoju vlasť“	49
Svoje existenčné oprávnenie si udržia tie hospodárske odvetvia, ktoré majú surovinovú základňu doma	50
Zákon o cestovnom ruchu č. 149/1939 Sl. Z. a jeho uplatňovanie v praxi	51
Zákon o cestovnom ruchu bol synonymom splnenia všetkých túžob, ktoré malo Slovensko v cestovnom ruchu	53
Klub slovenských turistov a lyžiarov a vydávanie časopisu Krásy Slovenska aj počas 2. svetovej vojny	54
Všetky školy, notariáty, okresné úrady, farské úrady sa stali súčasťou výchovnej akcie cestovného ruchu	54
„Ako sa máme starať o turistov a letných hostov“ (1939)	54
Títo cudzí hostia sú pre vás požehnaním, lebo znamenajú dôchodok pre každého ...	55
Postaviť poriadny záchod	55
„Milióny, ktoré prídu z cudziny aj domova do vrecák nášho ľudu, stanú sa požehnanými“	56
Čo sa dialo po skončení 2. svetovej vojny	57
Povojnové prebúdzanie cestovného ruchu	59
V Čechách a na Morave sa uvažovalo o prevzatí a uzákonení miestnych oblastných zborov podľa vzoru Slovenska	60
Klub slovenských turistov a lyžiarov – chrbtová kosť turistiky	61
Štatistika cestovného ruchu za roky 1946 – 1947 podľa vzoru Švajčiarska	62
Cestovný ruch je katalyzátorom hospodárstva	62
Počas dovolení ľudia „radodajnejšie a ľahšie“ nakupujú čokoľvek	63
Štát si musí byť vedomý toho, že odpočinok a liečba majú pozitívny vplyv na produktivitu práce	64
Cestovný ruch zblížuje národy, čo má mimoriadny význam pre mierové spolunažívanie	64
Labutia pieseň dr. Zorarda Trusku	64
Komentár – ĎAKUJEME	65

DRUHÝ SVET CESTOVNÉHO RUCHU NA SLOVENSKU

– centrálne riadená ekonomika (1948 -1989)	67
Komentár – Centrálne riadená ekonomika nie je len čierna alebo biela	69
Víťazstvo Demokratickej strany vo voľbách v roku 1946 nepomohlo	71
Komunistom sa podarilo získať moc formálne zákonnou cestou bez toho, aby si väčšina ľudí uvedomila všetky dlhodobé dôsledky	71
Atmosféra strachu a teroru	72
V politických procesoch bolo vynesených 233 rozsudkov smrti	73
Mnohí z existenčných dôvodov vstupovali do komunistickej strany a formálne akceptovali jej politiku	73
21. augusta 1968 cca 140 000 vojakov a 4 500 tankov vstúpilo na územie Československa	73
Krátke obdobie uvoľnenia diktatúry, veľkých nádejí a ich brutálne pošliapanie hrubou silou skoncovali s ilúziou o reformovateľnosti komunizmu	74
„Revolúcie sú rýchle, no hlboké a podstatné spoločenské premeny sú vecou generácií“	75
Komentár – Prečo si slobodný demokratický systém nevieme vážiť? Prečo sa stále hádame?	76
Konkurencia, dopyt, ponuka, ale aj inflácia a nezamestnanosť sa stali neznámymi pojmami	77
Každý občan sa stal zamestnancom plne závislým od štátu a vládnucej strany	77
„Tzv. znásilnenie dediny znamenalo aj podlomenie tradičnej morálky, hodnôt“	77
Československo strácalo kontakt so svetovým technickým a inovačným prúdom	78
Tisíce ľudí prežívali rýchly sociálny vzostup	79
Úlohou poľnohospodárstva bolo kryť prírastok spotreby potravín vlastnou produkciou	79
Dôsledky normalizácie sa prejavili aj v hospodárstve	80
Komentár – V radoch som už stála aj ja	81
Posledný pokus – Prestavba hospodárskeho mechanizmu	82
Komentár – Celospoločensky uznané potreby a fondy spoločenskej spotreby obyvateľstva	83
Sprístupnenie účasti na cestovnom ruchu širokým masám pracujúcich	84
Komentár – Detstvo v socialistickom cestovnom ruchu	86
Formy a druhy cestovného ruchu v časoch centrálne riadenej ekonomiky	87
Komentár – „Putovný cestovný ruch“ v Osturní	93
Etapy vývoja cestovného ruchu na Slovensku od roku 1948	94
Vývoj cestovného ruchu na Slovensku od roku 1948 a v 50. rokoch 20. storočia	94
Vývoj cestovného ruchu na Slovensku v 60. rokoch 20. storočia	96
Otvorený nesúhlas s tým, že cestovný ruch sa neplánoval a nesledoval ako samostatná činnosť	98
Počet zahraničných návštevníkov ČSSR sa zvýšil z 900 000 v roku 1960 na 4 600 000 v roku 1967	99

Akčný program cestovného ruchu z roku 1968	100
Vývoj cestovného ruchu na Slovensku po auguste 1968 a v 80. rokoch 20. storočia	102
Komentár – Objektívna komparácia cestovného ruchu v socializme a kapitalizme nie je možná	104
Vývoj štátnej organizácie cestovného ruchu	105
1988 - Ministerstvo obchodu a cestovného ruchu Slovenskej socialistickej republiky	107
Vývoj podnikovej organizácie cestovného ruchu	108
Mimoriadne prepracovaný systém územného plánovania v cestovnom ruchu	112
Efektívnosť cestovného ruchu v podmienkach centrálne riadenej ekonomiky	114
Zhrnutie vývoja cestovného ruchu na Slovensku od 2. pol. 19. storočia do roku 1989	114
Komentár – Ekonómia, prečo je vojna?	119
Záver	123
Zoznam použitej literatúry – „prvý svet“	125
Zoznam použitej literatúry – „druhý svet“	131
Zoznam použitej literatúry – komentáre	138
Prílohy	141

Úvod

Túžila som pracovať v hotelierstve tak ako moji rodičia. Ako 23-ročná som už mala dve malé deti a práca v cestovnom ruchu si vyžaduje byť k dispozícii cez víkendy, po večeroch, cez prázdniny, Vianoce, presne vtedy, keď má byť mama doma. Chcela som na niekoľko rokov, kým deti podrastú, skúsiť školstvo, ale len ako dočasné riešenie a „nevyhnutné zlo“. Dodnes som neabsolvovala ani jednu hodinu z pedagogiky a didaktiky, ale už 30 rokov s láskou a nadšením učím na vysokej škole. Venujem sa ekonómii, doktorandské štúdium a habilitačné konanie som však absolvovala so zameraním na cestovný ruch. Pán veľmi dobre vedel, prečo pre mňa vybral školstvo. S odstupom deviatich rokov nám požehnal tretie dieťa a po takom istom časovom odstupe štvrté. Ak máte počas tridsiatich rokov doma vždy dieťa do desať rokov, univerzitné prostredie je ideálne zázemie. Dozrel čas a teraz sa môžem naplno venovať štúdiu a písaniu. Mnohé veci vidím v úplne inom svetle a cítim, že svoje poznatky mám odovzdať nielen študentom, ale aj širokej verejnosti.

Dve „neživé“ lásky, dve stoličky, dva svety. V máji 2014 vznikla iniciatíva študentov (ISIPE), v ktorej vyjadrili svoju nespokojnosť s tým, akú ekonómiu vyučujú ich univerzity. Do tejto iniciatívy je zapojených 65 skupín študentov z tridsiatich krajín sveta vrátane Anglicka, kolíska ekonómie ako vedy. Okrem iného žiadajú neortodoxné ekonomické myslenie, viac všeobecných poznatkov a do učebných osnov navrhujú aj zhrnutie marxistických a rakúskych myšlienkových škôl, ktoré predstavujú takmer polárne protiklady politického spektra.

Monografiou reagujem na dopyt študentov. Ponúkam fakty z rozvoja cestovného ruchu na území Slovenska v dvoch odlišných systémoch – v trhovom a centrálne riadenom vrátane vysvetlenia základných ekonomických princípov. Väčší dôraz prirodzene kladiem na trhovú ekonomiku. V tomto systéme žijeme a v tomto systéme by sa mal cestovný ruch rozvíjať v budúcnosti.

Každý „svet“ má dve časti – komentáre a fakty. V komentároch sú vyjadrené základné princípy ekonómie, v rámci ktorých sa rozvíjal cestovný ruch. Snažila som sa ich písať jednoducho, zrozumiteľne, vlastnými myšlienkovými pochodmi, ktoré konfrontujem so skúsenosťami, spomienkami. Fakty sú výsledkom vedeckého výskumu pôvodných, zvyčajne archívnych zdrojov. Obdobie výskumu je veľmi rozmanité. Od Rakúsko-Uhorska cez Československú republiku, Slovenský štát, až po Československú socialistickú republiku. Od 2. polovice 19. storočia, kedy sa cestovný ruch na území Slovenska začal rozvíjať v podmienkach rodiacej sa trhovej ekonomiky až po rok 1989, v ktorom sa končí štyridsaťročná éra cestovného ruchu v podmienkach centrálne riadenej ekonomiky. Nie som odborník na históriu ani politológiu, preto sa neodvažujem vyslovovať morálne a hodnotové sudy. Mojm cieľom je, aby čitateľ vnímal ekonómiu ako úžasnú vedu, ktorá vysvetľuje správanie sa ľudí či už z pozície domácnosti, podniku, resp. štátu v diametrálne odlišných ekonomických podmienkach a jedinečnosť cestovného ruchu, pretože túžba spoznávať, cestovať, oddýchnuť si, načerpať novú energiu nás sprevádza bez ohľadu na to, akým spôsobom sú usporiadané ekonomické vzťahy.

Materiál a metodika

Veľkou metodickou inšpiráciou pri písaní monografie bola kniha Adama Smitha – Pojednanie o podstate a pôvode bohatstva národov, resp. skrátene Bohatstvo národov. Táto kniha bola publikovaná v roku 1776, takmer pred štvrt tisícročím a stala sa základom vzniku ekonómie ako vedy. Adam Smith na základe štúdia relevantných zdrojov a dlhoročného pozorovania (knihu písal 25 rokov) sa snažil jednoducho a zrozumiteľne popísať nový svet, ktorý sa začal uzatvorením trhového kolobehu. Jeho kniha má takmer 900 strán, čo prirodzene odrádza čitateľa. Hovorí sa, že je to kniha, o ktorej každý počul, ale nikto ju nečítal. Adam Smith každých cca 30 – 50 riadkov zhrnul do jednej vety, ktorá je napísaná na okraji. Keď si čitateľ číta len tieto vety, dávajú zmysel a získate predstavu o tom, čo vysvetľujú jednotlivé kapitoly. Monografia síce má počtom strán o jednu nulu menej, ale obidva „svety“ sú rozčlenené do jednotlivých blokov, takže už pri prečítaní obsahu čitateľ má predstavu o tom, aké nájde informácie. Môže si nalistovať tú stranu, ktorá ho zaujíma najviac.

V monografii využívam predovšetkým výsledky vlastného výskumu, ktoré sú súčasťou mojej dizertačnej a habilitačnej práce. Pri vytváraní heuristickej bázy pre „prvý svet“ som vychádzala z pomerne málo využívanej, ale bohatej dobovej časopiseckej literatúry vrátane odborných príručiek. Veľa času som obetovala rozsiahlemu archívnemu výskumu vo fondoch Štátneho slovenského ústredného archívu (od roku 2003 Slovenský národný archív) v Bratislave, v oblastných archívoch a niektorých okresných archívoch. S ohľadom na viacrozmernosť problematiky a nízky stupeň jej celkového spracovania ma zaujímali predovšetkým fondy s celoslovenskou provenienciou. V dôsledku absencie pôvodných vedeckých prác zo skúmaného obdobia ide o spracovanie zväčša zlomkovitých záznamov spolu s ich konfrontáciou s odbornou tlačou, ako aj s osobnými spomienkami bývalých pracovníkov v cestovnom ruchu. Pri citovaní pramenných informácií zachovávam pôvodnú štruktúru vety a autentickú terminológiu, napr. aj pojem cudzinecký ruch, ktorý pokladám za synonymum dnešného ustáleného pojmu cestovný ruch.

Pri spracovaní „druhého sveta“, t. j. rozvoja cestovného ruchu v podmienkach centrálne riadenej ekonomiky, som využívala pomerne rozsiahlu vedeckú a odbornú knižnú, aj časopiseckú literatúru. Okrem zhodnotenia hospodársko-politického vývoja, išlo o zdroje publikované v analyzovanom období, t. j. v rokoch 1948 – 1989.

Vývoj cestovného ruchu na Slovensku do roku 1989 je obširna téma, preto uplatňujem metódu abstrakcie. Sústreďujem sa na všeobecné poznatky, historicko-logickú nadväznosť, ale abstrahujem od istých skutočností, ktoré sú síce významné, ale s ohľadom na rozsah monografie nebolo možné sa im venovať. Napr. hlbšia analýza hospodársko-politickej situácie skúmaného obdobia, objektívna kvantifikácia ekonomického prínosu cestovného ruchu ako aj niektorých problémov úzko súvisiacich s cestovným ruchom – analýza kúpeľníctva, hotelierstva,

atď. Monografia tiež neobsahuje všetky informácie uvedené v dizertačnej a habilitačnej práci. Obidve práce dám k dispozícii v online priestore.

Z hľadiska ekonómie využívam makroekonomický prístup, cestovný ruch skúmam z pohľadu štátu, resp. územného celku. Slovensko bolo do roku 1918 súčasťou Rakúsko-Uhorskej monarchie, následne 20 rokov súčasťou Československa, v rokoch 1939 – 1945 samostatný Slovenský štát (Slovenská republika) a po 2. svetovej vojne opäť ako spoločný štát Čechov a Slovákov. Nezaoberám sa pôsobením trhového systému v rámci mikrosféry, t. j. správaním sa domácností a súkromných podnikov cestovného ruchu. Nebolo by to relevantné a porovnateľné, pretože po roku 1948 bolo podnikanie na báze súkromného vlastníctva nemožné. Súčasný čitateľ si však dokáže urobiť obraz o možnostiach a podmienkach rozvoja cestovného ruchu v centrálne riadenej ekonomike. Na jednej strane je absurdnosť v zmysle ponímania efektívnosti a organizácie cestovného ruchu, na strane druhej môžeme obdivovať úsilie našich predchodcov a dostupnosť účasti na cestovnom ruchu pre širokú verejnosť. Dôraz kladím na oblasti, ktoré obidva svety spájajú – túžba cestovať, spoznávať, oddýchnuť si. Krása cestovného ruchu spočíva v tom, že v sebe snúbi pokoj, poznanie, zdravie a zároveň živobytie.

Monografia je symbiózou ekonómie a teórie cestovného ruchu. Vychádzam nielen z vlastného vedeckého výskumu vývoja cestovného ruchu na Slovensku od 2. pol. 19. storočia do roku 1989, ale aj z dlhoročného štúdia ekonómie a praktických podnikateľských skúseností. Študovala som a následne dvadsať rokov pôsobila na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Od roku 2014 pracujem na Katolíckej univerzite v Ružomberku, ktorá má v svojom kréde formovanie srdca a mysle. Pri písaní monografie som zvolila osobný prístup, otvárať nielen svoju myseľ, ale predovšetkým srdce. Túžim sa dotknúť vašich srdc, pretože od nich sa odvíja náš život.

PRVÝ SVET CESTOVNÉHO RUCHU NA SLOVENSKU

**– cestovný ruch v podmienkach trhovej
ekonomiky (2. pol. 19. stor. - 1947)**